

Бәсекеге қабілетті Қазақстан үшін, бәсекеге қабілетті экономика үшін, бәсекеге қабілетті халық үшін!

Президенттің Қазақстан халқына Жолдауы, Астана қаласы, 2004 жылғы 19 наурыз.

Қымбатты қазақстандықтар!

Өткен жыл ұлттық экономикамызды дамыту турасында сенімімізді нықтап, үмітімізді ұштай түсті. Соңғы төрт жылда жалпы ішкі өнімнің жиынтық өсімі 50 пайызға жуық артты.

Наурыз айының басында "Дейли телеграф" ықпалды басылымы "Оксфорд аналитика" британ компаниясының экономикалық талдауын жариялаған еді, онда Қазақстан транзитті экономикасы бар мемлекеттердің арасында аршынды дамып келе жатқан елдердің бірі ретінде аталып, биылғы жылы да осындай көшбастаушы тұғырын сақтап қалатыны жайында болжам жасалған екен.

2003 жыл Индустриялық-инновациялық стратегиямызды іске асырудың алғашқы жылы болды. Елімізде даму институттары құрылып, олар қазірдің өзінде өңдеуші салаларды жаңғыртуға нақтылы ықпал жасай бастады. Даму банкі жарты миллиард доллардан астам сомаға 20 инвестициялық жобаға кредит бөліп отыр.

Инновациялық қор еліміздегі алғашқы ғарыштық жер серігінің жасалуын қаржыландыруды қолға алды.

Өткен жылы бес мұнай-химия кәсіпорнының жұмысы қалпына келтірілді. Балқашта мырыш, Атырауда полиэтилен құбырларын өндіретін зауыттар, Каспий теңізіндегі жағалау жұмыстарына көмек жасайтын инфрақұрылым пайдалануға берілді. Қостанай дизель зауыты іске қосылды.

Жеңіл және тамақ өнеркәсібінің көптеген кәсіпорындарын жаңғыртып, қайтадан жасақтау жүзеге асырылып жатыр.

Мұны жақсы нышан деу керек, бізде тәуелсіздік алған жылдарымыздың ішінде 2003 жылы тұңғыш рет өңдеуші өнеркәсіптің өсу қарқыны өндіруші өнеркәсіптің өсу қарқынынан асып түсті. Машина жасауда бұл көрсеткіш 20 пайыздан да артық болды.

Аграрлық азық-түлік бағдарламасын жүзеге асырудың да алғашқы жылы аяқталды. Қуантарлық нәтижелер бар. АӨК-ті мемлекеттік қолдау көлемі едәуір ұлғайды.

Былырғы жылы ауыл еңбеккерлері 51,5 миллиардқа жуық теңге алса, биыл оларға 70 миллиард теңгедей қаржы бөлініп отыр.

Бұл алдыңғы жылдың көрсеткішінен ширектен астам артық.

Бөлінген қаржы шаруаларға өткен жылы лизинг арқылы 806 ауыл шаруашылығы техникасын сатып алуға, 52,5 мың тонна минералды тыңайтқыштар, сондай-ақ гербицидтер мен уытты заттар, мал егуге қажетті препараттар алуға мүмкіндік берді.

Мал шаруашылығында да оңды нәтижелерге қол жетті, мал басы тұрақты өсіп келеді. Ет пен сүт өндіру 17 пайыздан астам артты.

Қазақстан астыққа деген өзінің қажетін қанағаттандырып қана қоймай, бес миллион тоннадан астам астықты экспортқа да шығарды.

Ауыл шаруашылығы өнімдерін өңдеу көлемі өткен жылы нақтылы есептегенде 9,5 пайыздан аса ұлғайды.

Ең бастысы, шаруаларымыздың материалдық жағдайы едәуір жақсарды, демек бұл олардың көңіл ауаны көтеріңкі, болашаққа деген сенімі зор деген сөз.

Соңғы жылдары Қазақстанның барша халқының тұрмыс деңгейі көтерілген үстіне көтеріліп келеді.

Өткен жылы еңбек өтілі мен тапқан табысты ескере отырып, зейнетақылар мөлшерін қайта қарау жүзеге асырылды. Жыл басынан бері зейнетақы мен жалақының ең аз мөлшері көбейтілді.

Біз - халықтың КСРО Жинақ банкіндегі ізсіз кеткен салымдарын өтеуді қажет деп тапқан ТМД-дағы бірден-бір мемлекетпіз.

Өткен жылы жалпы сомасы 4 миллиард теңгеден астам тұратын 1,3 миллион салым қайта тіркеуден өтті. Үстіміздегі жылы салымдарды қайта тіркеу мерзімі аяқталады. Азаматтардан келіп түскен көптеген өтініштерге байланысты Үкіметке салымдарды қайта тіркеудің мерзімін келесі жылға дейін ұзартуға ұсыныс енгізуді тапсырамын.

Өткен төрт жыл ішіндегі экономиканың өсуі:

ең төменгі зейнетақы мөлшерін - екі есе дерлік (3000-нан 5800 теңгеге дейін), орташа зейнетақыны да - екі есе (4,1 мыңнан 8,6 мың теңгеге дейін);

ең төменгі жалақыны - екі жарым есе (2,6 мыңнан 6,6 мың теңгеге дейін), орташа жалақыны - 1,6 есе дерлік (14,3 мыңнан 24,8 мың теңгеге дейін);

мемлекеттік әлеуметтік жәрдемақылар мөлшерін - 45 пайызға өсіруге мүмкіндік берді.

Әлеуметтік-экономикалық дамудағы табыстарымыз негізгі өлшемдер бойынша біздің Орталық Еуропаның бірқатар елдеріне барынша жақындай түсуімізге мүмкіндік берді, ал Оңтүстік-Шығыс Еуропа елдерінен біз ілгерілеп кеттік.

Бүкілдүниежүзілік Банктің сыныптамасы бойынша біздің мемлекет ендігі жерде орта деңгейден жоғары табысы бар мемлекеттердің тобына жатады.

Кеңестік кезеңнен кейінгі кеңістікте, Каспий және Орталық Азия өңірінде Қазақстанның рөлі мен беделі күшейе түсті, біздің еліміздің әлемнің саяси және экономикалық картасындағы маңызы да артып келеді.

Қазақстан аса ірі әлемдік форумдар өтетін орынға айналды: Азиядағы өзара ықпалдастық және сенім шаралары жөніндегі кеңес, Әлемдік және дәстүрлі діндер лидерлерінің бірінші съезі бізде өтті.

Біздің елімізде Еуразия аймағы мемлекеттерінің әлемге танымал беделді басшылары сапармен болып қайтты.

Қазақстан өзінің нысаналы дамуын "Қазақстан-2030" ұзақ мерзімдік Стратегиясына толық сәйкес жалғастырып келеді.

Ендігі жерде күн тәртібіндегі мәселе әлемдік қоғамдастықта Қазақстанның бәсекеге қабілеттілігі туралы, біздің экономикамыздың бәсекеге қабілеттілігі туралы және қазақстандық ғалымдардың, менеджерлердің, бизнесшілердің, мамандардың, жұмысшылардың бәсекеге қабілеттілігі туралы болып отыр.

Бұл міндетті шешу үшін біздің экономикалық, сондай-ақ әлеуметтік салаларда да еуропалық стандарттарға жету стратегиясын әзірлеуге кірісуіміз керек.

1. Бәсекеге қабілетті экономика

Экономика біздің дамуымыздың басты басымдығы, ал экономикалық өсімнің барынша жоғары қарқынына қол жеткізу - негізгі міндетіміз болып қала береді.

Біз бұған өз экономикамыздың бәсекелестік қабілетін арттыру арқылы елімізді дамытудың 2010 жылға дейінгі жоспарына сәйкес қол жеткіземіз.

Бәсекеге қабілеттілікке мемлекеттік қолдаудың қолайлы жағдайында емес, бәсекелестермен қатаң күресте қол жеткізілетіні баршаға мәлім.

Мен бұл ретте мемлекеттік қолдаудың оңтайлы рөлі, бір жағынан, экономиканы барынша ырықтандырып, оның ашықтығына қол жеткізуде, екінші жағынан - инфрақұрылымды жасау және белді салаларды дамытуға жеке меншік секторды тарту жөнінде белсене жұмыс жүргізуде деп білемін.

Сондықтан, 2005 жылы экономиканы дамытудың негізгі бағыттары мыналар болуға тиіс:

- экономиканы одан әрі ырықтандыру және жүйелі реформаларды жалғастыру арқылы бәсекелестікті дамыту мен бюрократиясыздандыру;
- Қазақстан экономикасының ашықтығын күшейту;
- Индустриялық-инновациялық даму стратегиясын жүзеге асыру;
- ауылды дамыту бағдарламасын жүзеге асыру;
- инфрақұрылымдарды дамыту.

1.1. Ырықтандыру және бюрократиясыздандыру

Үкімет ырықтандыру мен табиғи монополиялар салаларын: телекоммуникацияларды, электр энергетикасы мен темір жолдарды қайта құрылымдау бағытындағы жұмысты жандандыруы керек.

Бұл салалар бәсеке үшін айқын әрі ашық болуға тиіс, ал халық болса, көрсетілетін қызмет сапасының жақсарып, бағаның төмендегенін сезінуге тиіс. Бұл тұрғыда жоспарлар бар, тек соларды батыл орындау керек.

Жекелеген учаскелердің өзінде бәсекені шектеумен келісуге болмайды. Монополияға қарсы агенттік экономиканың барлық секторларында зерттеулер жүргізіп, жыл соңына дейін тиісті ұсыныстар енгізуі керек.

Өсудің жоғары қарқыны мен бәсекеге қабілеттілік көбінесе экономиканы бюрократиясыздандыруға байланысты.

Үкіметке бұл жөнінде тапсырмалар өткен жылғы қазан айында Кәсіпкерлердің форумында берілген еді, енді күзде оның орындалуы тексерілетін болады.

Бұл жерде Қазақстанда бизнесшілердің жұмысы үшін жағдайдың жақсарып келе жатқанын, тым жақсы болып кете қоймаса да, онша жаман емес екенін айтқым келеді.

Біз бизнесшілер тарапынан өз қызметтерінің жағдайын жақсартуды сұраған өтініштерін ғана емес, олардан өздерінің бәсекеге қабілеттілігін арттыру бағытындағы қажырлы жұмысын тосуға да хақылымыз.

1.2. Әлемдік экономикаға интеграциялану

Біздің ұлттық экономикамыздың бәсекеге қабілеттілігіне оны әлемдік экономикаға интеграциялаған жағдайда ғана қол жеткізе аламыз.

Сондықтан да Қазақстанның Бүкіләлемдік сауда ұйымына кіруін жеделдету аса маңызды міндет болып табылады. Бұл тұста өзіміздің бүкіл саяси және дипломатиялық әлеуетімізді толығымен іске қосқанымыз абзал.

Менің ойымша, қазақстандық бизнестің қалыптасу процесі аяқталып келеді. Ол ішкі ғана емес, сондай-ақ сыртқы рыноктарда да күш сынасу үшін "пісіп-жетілді".

Біз ендігі жерде шаруаларымызды да Қазақстанның ғана емес, сондай-ақ әлемдік рыноктардағы бәсекелестік күреске дайындауымыз керек.

Біздің Қазақстан капиталының шетелге қозғалысын, оның сыртқы рыноктарды игеруін қолдап, көтермелеуіміз қажет. Бұл - жаһандық бәсекелестіктің элементі, сондай-ақ әлемдік экономика жайында аса маңызды білім алу мүмкіндігі.

Шетелдердегі барлық мемлекеттік құрылымдар отандық бизнеске көмек пен қолдау көрсетулері тиіс.

Қазақстан Даму банкіне сыртқы, әзірге таяу жатқан рыноктарда жұмысқа кірісетін кез келді. Жана міндеттерді шешу үшін Үкімет тарапынан Банкті он миллиард теңге, ал өңірлерден өкілдік ететін акционерлер бес миллиард теңге сомасында одан әрі қаржыландыруы қажет.

Біздің валюталық реттеуді ырықтандыру, ал 2007 жылы қаржы секторында Еуроодақ стандарттарын енгізу бағытында батыл алға жылжуымыз керек.

Біздің экономикамыздың бәсекеге қабілеттілігі көбінесе кәсіпорындарымыздың халықаралық стандарттарға шұғыл түрде көшуімен айқындалатын болады.

Қазақстан Батыс елдерінің өнім сапасын бақылап отыру жөніндегі жарты ғасырға жуық тәжірибесін ең қысқа мерзімде меңгеруге тиіс.

Менің тапсырмам бойынша, Үкімет қазірдің өзінде 2006 жылға дейінгі стандарттау мен сертификаттаудың ұлттық жүйелерін дамыту жөніндегі бағдарламалық құжаттарын әзірледі, қазақстандық кәсіпорындарды ИСО халықаралық стандарттарына жедел көшіру жөніндегі жұмыс жоспары жасалды.

Ендігі жерде әр министр мен әкімнің жұмысы олардың өз қызметінің саласында халықаралық стандарттарды енгізу жөніндегі істің жай-күйіне қарай қатаң бағаланатын болады.

Қысқа мерзімде халықаралық іс-тәжірибеде қабылданған техникалық реттеу үлгісіне көшуді аяқтау қажет. Биылғы жылдың өзінде "Техникалық реттеу туралы" заң жобасы қабылданып, қолданылып жүрген 50 заңға өзгерістер мен толықтырулар енгізілуге тиіс.

1.3. Индустриялық-инновациялық даму

Индустриялық-инновациялық даму стратегиясын жүзеге асыру мақсатында даму басымдықтарын айқындап алу өте маңызды.

Үкімет әлемдік деңгейдегі сарапшыларды тартып, еліміздің артықшылықтарына қажетті талдау жасау арқылы жылдың соңына дейін нақты ұсыныстар тұжырымдауға тиіс.

Біздің іс жүзінде барынша тиімділік беретін үздік халықаралық тәжірибелерді енгізуіміз қажет.

Соның бір мысалы индустрияны дамытуға кластерлік тұрғыдан келу бола алады.

Биылғы жылдың соңына дейін біздің келешегі бар барлық қазақстандық, ауқымды өңірлік және аймақтық кластерлерді (бәсекеге қабілетті салалар жиынтығы) айқындап алуымыз қажет. Даму институттары болса, алдағы міндеттерді жүзеге асырудың тиімді құралдарына айналуы керек.

Инновациялық қызметтің инфрақұрылымын дамыту үшін Алатау кентіндегі Ақпараттық технологиялар паркін іске қосып, Орал мен Степногор қалаларында технопарктер құруымыз қажет.

Аэроғарыш саласындағы жоғары технологиялық өндірістерді дамыту үшін отандық әлеуетімізді кеңінен пайдалануымыз керек.

"Байқоңыр" кешенін жалға беруден түсетін бір сәттік пайда табудан гөрі ғарыш айлағын жалға беруді ұзарту жөніндегі келісімде көзделген Ресеймен бірлескен ғарыштық бағдарламалар мен жобаларды іске асыруға қарай ойысқанмыз өте-мөте маңызды.

Мұның өзі біздің ғарыш жөніндегі ғылымымыз бен жаңа технологиялардың дамуына жәрдемдесер еді.

"Ангара" ғарыштық зымыран кешенін құру осындай бірінші жоба болуға тиіс. Біз қазірдің өзінде 2006 жылы өзіміздің тұңғыш ғарыштық жер серігін ұшыру жөніндегі жұмысты қолға алдық.

Перспективалы бағыт - шетелдің жетекші банкілері және компанияларымен бірлескен жобалар.

Осы бағытта Даму банкі Еуропа қайта құру және даму банкімен бірлесе отырып "Солтүстік-Оңтүстік" электр желісі магистралінің құрылысын қаржыландыруға кірісті. Жобаның құны - 280 миллион доллар.

Осы жылы "Қазақстан-Инжиниринг" ұлттық компаниясы біздің ірі машина жасау зауыттарымызды жаңғырту мақсатында "Сингапур Технолоджизбен" бірлескен мекеме құрады.

Біз ауылшаруашылық және көліктік машина жасауды дамытуға ұмтылуымыз қажет.

Атап айтқанда, Қостанайдағы дизель зауытының өнімділігін арттырып, "Азия-Авто" зауытынан "Нива" автомобильдерін құрастырудан "Шкода" автомобилін құрастыруға ауысу мәселесін ойластыру керек.

Сондай-ақ, "Қазақстан-КамАЗ" концерні зауытында жүк автомобильдерін құрастыруды арттыра түскен жөн.

Еліміздің экспорт әлеуетінің өсуіне индустрияның базалық салаларын, бірінші кезекте металлургия мен металл өңдеу саласын одан әрі дамыту оң ықпал етуі тиіс.

"Испат-Кармет" құрышты үздіксіз құю жөніндегі жобаны, сондай-ақ, мұнайгаз секторы үшін құбырлар шығаруды іске асыруды жоспарлап отыр, "Қазақстан алюминийі" құны 800 миллион доллар шамасында болатын электролиз зауытын салу секілді үлкен жобаны жүзеге асыруға дайындалуда.

Химия және мұнай химиясы өнеркәсібін дамыту басым бағытқа ие болуы керек.

Қарашығанақ газ конденсаты кен орнында жобалық құны миллиард доллардан асатын газ өңдеу зауытын салу құрылысын бастау қолға алынды.

Атырау мұнай өңдеу зауытын қайта құру жобасын жүзеге асыруды жеделдету қажет.

Жамбыл облысында кальциймен байытылған сода өндіретін, Павлодар облысында хлорлы түйіршіктер шығаратын зауыттардың құрылыстарын бастау ойластырылуда.

Астанада даму институттарының қатысуымен үй құрылысында ұялық бетон өнімдерін, шыны-пластикалық құбырлар шығаратын зауыттар салу, Ақтөбе қаласында шыны талшықты полиэфирмен беріктендірілген құбырлар мен фитингілер шығаратын зауыт тұрғызу, Алматы облысының Абай кентінде "Қазақстан қағазы" ЖАҚ тамақ өнеркәсібі үшін қағаз, гофрокартон және қағаз-картон өнімдерін өндіретін зауыт салу, Шымкентте "Ютекс" ЖШС мақта талшығы шүйкелерін шығаратын зауыт құрылысы аяқталуы тиіс.

Бұл жетістіктер индустриялық бағдарламаны жүзеге асырудағы оның бірінші жылының қорытындыларының бір бөлігі ғана.

Бұдан басқа, бізге инвестициялық ахуалды одан әрі жақсарту үшін қажетті шараларды қолға алу керек.

Біріншіден, туындап келе жатқан инновациялық бизнесті қолдау қажет.

Атап айтқанда, ғылыми зерттеулермен, жаңа технологияларды жасап және енгізумен белсенді айналысып жүрген компанияларды ынталандырып отырған жөн.

Екіншіден, инвестиция тарту үшін салықтық преференцияларды ұсынудың жөн-жосығын өзгертудің кезі келді. Олар ұзақ мерзімді инвестицияларды ынталандыруды қамтамасыз етіп, жобалардың қайтарым мерзімін үйлестірулері тиіс.

Үшіншіден, өндірісті жаңғырту мен техникалық қайта жарақтандыру жағдайларын айтарлықтай жақсарту мақсатында жақында лизингтің мүмкіндіктері әжептәуір жеңілдетілді, ал, 2005 жылдан бастап амортизациялық төлемдерге деген фискальді саясат қайта қаралатын болады.

1.4. Аграрлық саясат

Жоғарыда аталып өткендей, алдымызда еліміздегі агробизнестің бәсекелестік жүйесін қалыптастыруды шешудің міндеті тұр.

Ол үшін заң актілерінің, бірінші кезекте, Жер , Су және Орман кодекстерінің қалтқысыз орындалуын қамтамасыз ету қажет.

Дәнді дақылдар нарығын реттеу жөніндегі мемлекеттік саясаттың тиімділігін арттыру қажет.

Ауыл шаруашылығы өнімдерін қайта өңдеуді және өнім сапасын арттыруды жаңғыртуға ерекше назар аударылғаны жөн.

Қазіргі заманғы аграрлық ғылымды дамытуды да естен шығаруға болмайды.

Ауылдық жерлердегі кедейшілікті жою үшін шағын несиелер беру жұмысын кеңінен өрістетуге қажет, оның үстіне ол өзінің өміршеңдігін көрсете де білді.

Осы жылдан бастап ауылдық аумақтарды дамытуға арналған мемлекеттік аграрлық саясат бағдарламасы іске қосыла бастады. Мен перспективасыз аумақтарға мемлекеттік инвестициялар тоқтатылатынын естеріңізге салғым келеді.

Аталған бағдарламаларды тиімді жүзеге асыру мақсаттарында Ауыл шаруашылығы министрлігі жанынан ауылдық аумақтар істері жөніндегі комитет құру қажет.

Тұтастай алғанда, 2005 жылдың аяғында қабылданған аграрлық бағдарламаларды есепке ала отырып, ауылдың қалыпты өмір сүруін қамтамасыз ету, бәсекелестікке қабілетті өнім өндіру, импорт алмастыру және экспорттық мүмкіндіктерді кеңейту үшін қажетті жағдайлар жасалуы тиіс.

"Өсімдік шаруашылығындағы міндетті сақтандыру туралы" Заң қабылдануына байланысты аграрлық секторда толықтай негізгі заңдық база қалыптасқан деп есептеймін.

1.5. Инфрақұрылым.

Өткен жылы Алматы-Астана және Астана-Бурабай автомобиль жолдары пайдалануға берілді. Жаңа жүрдек пойыз жолаушыларды Астанадан Алматыға дейін 12 сағатта жеткізеді.

Қызылорда ауданында Сырдария үстімен өтетін көпірдің, Алматы әуежайында жолаушылар терминалының, ұзындығы 402 шақырымдық аса маңызды "Алтынсарин-Хромтау" темір жолының түйісуі аяқталды.

Үстіміздегі жылы Астана халықаралық әуе жайының жаңа нысандары іске қосылуы тиіс, Ақтөбедегі ұшу-қону жолағының құрылысын бастау қажет.

Сонымен бірге, бізге "Екібастұз-Павлодар" темір жол телімін электрлендіруді, "Дружба" стансасының жүк тасымалын өткізу қабілетін он миллион тоннаға дейін ұлғайтуды қамтамасыз ету қажет. Ақтау теңіз портын кеңейту жұмыстары жалғастырылып, Каспий теңізіндегі Баутино және Құрық порттарының инфрақұрылымдары дамитын болады.

Автомобиль жолдары құрылыстарында халықаралық маңызы бар транзиттік жолдарға, ең алдымен, "Челябі - Қостанай - Астана - Алматы - Қорғас" және "Самара - Шымкент - Алматы - Қорғас" бағыттарына бұрынғысынша басымдық беріледі.

Жалпы алғанда, үстіміздегі жылы автожолдарды жаңғырту мен жасауға 40 миллиард теңге, ал 2005 жылы - 55 миллиард теңге қарастырылған немесе 37,5 пайызға өсетін болады.

Мұнай тасымалдаудың баламалы бағыттарын да іске асырудың жұмыстары қарқынды жүргізіледі.

"Ақшабұлақ - Қызылорда" газ құбырының құрылысын аяқтап, Қызылорданы газбен қамтамасыз ету керек.

2. Адам ресурстарын дамыту

Қадірлі қазақстандықтар!

Өткен жылдарда маған макросаясат туралы көбірек айтуға тура келген. Өйткені экономикалық саясаттың реформалануы мен қалыптасу мәселелерін шешпей тұрып, нақты әлеуметтік жетістіктерге жету мүмкін емес болатын.

Бүгін маған барша қазақстандықтарды қызықтыратын нәрселер туралы айту айырықша жағымды. Өйткені тұрғын үй, білім және денсаулық сақтау мәселелері біздің әрқайсымызды да толғандырады.

* * *

Жаһандану және күрделене түскен әлемдік бәсекелестік жағдайында қазақстандықтардың күш-қуаттық және санаткерлік қабілеттері біздің жоспарларымыздың табысты болуына, ел экономикасының бәсекелестікке төтеп беру

мүмкіндігіне және бүгінгі жағдайда өмір сүре алуына тұғырлы фактор болып табылады.

Қазақстандықтар әлемдік бәсекелестіктің күрделі және ауыр процесінде табыстарға жету үшін халқымызға тән күшті рухын, денсаулығы мен білімін әлемге көрсетуге қабілетті ме?

Біз өзіміздің адамдық әлеуетімізді дамыту жолында алдымызда үлкен жұмыс тұрғанын мойындауға тиіспіз.

Қазір, елімізде экономиканың өсуі есебінен қор жинақталған кезде, кейбіреулер масылдық пиғылмен өздерінің көптеген проблемаларын мемлекет есебінен шешкісі келеді.

Бірақ мұндай жол бізді артқа қарай лақтырып тастайтыны анық. Мұны әлемдік тарих дәлелдеген. Бұған орынды ой мен жеке тәжірибеміз дәлел.

Тегін дүние мен жатыпішерлік құндылықтардың бәсін түсіріп, еңбектің мәнін кетіреді, адамды босаңсытып, оның өміршеңдігін төмендетеді.

Кейбір мұнай өндіруші елдерде жаңадан дүниеге келген сәбиге банкілік есеп-шот ашылатыны туралы бізде талай рет айтылған-ды. Бірақ өзімнің жақындағы Сауд Арабиясына сапарым кезінде мен мұның олай емес екеніне көз жеткіздім. Оларда масылдық көңіл-күй жоқ. Батыста да бала кезден бастап еңбекке деген құрмет, өзінің күнкөрісіне, ата-аналары мен елінің әл-ауқатына қарамастан қаражат табуға деген ұмтылыс бойға сіңіріледі.

Сондықтан, адам өзінің дамуы мен кәсіптік шеберлігін тұрақты түрде көтеру арқылы өзі және өз отбасын игіліктермен қамтамасыз етуі тиіс.

Және де оның өзекті проблемаларын шешуге мемлекет аз қатысқан сайын солғұрлым адамның өзіне пайдалы бола түседі.

Егер сіздердің естеріңізде болса, 1997 жылдың өзінде еліміз дамуының 2030 жылдарға дейінгі ұзақ мерзімді Стратегиясында адамдарға бізде мұнайдан түсетін табыс жоқ болғандағыдай жағдайда өмір сүру және жұмыс жасауға үйрету міндеті қойылған болатын. Сондықтан болашақ ұрпақ дағдарысты жағдайлар үшін қаржы жинақтау қызметін атқаратын ұлттық қор құрылған еді.

Мемлекет өзінің жасы келуіне және денсаулық жағдайына байланысты жұмыс істей алмайтын және өз бетінше табыс таба алмайтындарға ғана қамқорлық жасауы тиіс. Бұл біздің реформалардың басты принципі. Мемлекет жаңа жұмыс орындарын ашады, адамның өз қабілет-мүмкіндіктерін көрсетуге жағдай жасайды, халықтың табысының өсуіне қамқорлық көрсетеді.

Адам дамуының басты салаларында, таза ауыз су және инфрақұрылымдар қалыптастыру проблемаларын шешу аз кепілді стандарттарды қамтамасыз ету үшін шешім қабылдау және қаражат табу ғана мемлекеттің иығына жүктеледі.

Қазақстандықтардың орта мерзімдік перспективада бәсекеге қабілетін арттыру тұрғын үй құрылысында, денсаулық сақтау мен білім беруде, әлеуметтік қамсыздандыруда жүйелік өзгерістердің жаңа саясатын талап етеді.

2.1. Тұрғын үй құрылысының жаңа саясаты

Соңғы кездері тұрғын үй құрылысы проблемаларын шешудің ықтимал жолдары белсенді талқылануда.

Мемлекеттік қайтарымсыз тұрғын үй салу идеясы бұрынғысынша күшінде қалуда.

Бар жауапкершілікпен мынаны мәлімдеуге тиіспін, тұрғындардың кейбір жекелеген топтары болмаса, тұрғын үйді тегін беру деген болмайды.

Тұрғын үй жекеменшік болып табылады, демек, адамның өзінің жауапкершілігі саласына жатады. Бүгінде еліміздің тұрғын үй қорындағы жеке меншік үйдің үлесі 97 пайызға жуық. Бұл бұдан әрі төмендемейді.

Осымен қатар тұрғын үй проблемасы ең басты проблема болып қалып отыр.

Өткен жылы Қазақстанда екі миллион шаршы метрден астам тұрғын үй салынды. Бұл 2002 жылы пайдалануға берілген үй санынан 30 пайызға көп. Алайда, осы қарқынның өзі бізді қанағаттандыра алмайды. Есептеулер көрсеткендей, жыл сайын кем дегенде төрт миллион шаршы метр тұрғын үй салуға қол жеткізу керек.

Мен осы саланы біздің экономикалық дамуымыздың жетекші саласының біріне айналдыру идеясын көптен айтып келемін. Сіздер тұрғын үйлерді жаппай салу өзімен бірге құрылыс материалдары өнеркәсібін, жиһаз өнеркәсібін, металөңдеуді дамытатынын түсінесіздер.

Осыған байланысты мен қазақстандықтарға 2005 жылдан бастап тұрғын үй құрылысында жаңа саясатты іске асыру басталатыны жөнінде үлкен қанағат сезімімен айта кеткім келеді.

Бұл саясаттың мәні тұрғын үй құнының арзандауы, оны несиелеу мерзімінің ұзартылуы, алғашқы төлем жарнасы мен несиелеу үстемесінің төмендетілуі арқылы халықтың басым бөлігін тұрғын үйге қол жеткізуге мүмкіндік беру болып табылады.

Мұның барлығы халықтың табысын ұдайы өсіру саясатының нәтижесінде жүзеге асырылуы тиіс.

Өздеріңізге белгілі, өз қаражатына сатып алу немесе тұрғын үй құрылысын салу секілді жолдан басқа, тұрғын үйді ақшасын біртіндеп төлеп алудың екі жүйесі бар: ипотека арқылы және тұрғын үй құрылысы қаражатын жинау жүйесі арқылы. Бірақ бұл екеуі де әзірше өзінің қымбатшылығына байланысты көпшіліктің қолы жете бермейтін жүйе болып табылады.

Жаңа тұрғын үй саясаты оларды арзандатуға, сондай-ақ, құрылыс құнын төмендетуге бағытталатын болады.

Сонымен, ипотекалық несиелер үшін қайтарым мерзімі бүгінгі он жылдан жиырма жылға дейін ұзартылады.

Алғашқы төленетін жарна көлемі үй құнының 20 пайыздан 10 пайызына дейін төмендетіледі, бұл жағдайда несие үстемесі 13-тен 10 пайызға дейін азайтылады.

Тұрғын үй құрылысы қаражаты жүйесі туралы айтсақ, онда алғашқы төлемақы жарнасы 50-ден 25 пайызға дейін төмендетіледі. Несиені қайтару мерзімі қалған сома бойынша 15-тен 25 жылға дейін ұзартылады.

Мұның үстіне ірі қалалардағы аз мөлшердегі әрлеу жұмыстары жүргізілген үздік жобадағы тұрғын жайдың бір шаршы метрінің құны орташа есеппен бүгінгі әр шаршы метрі үшін 700 доллардан 350 долларға дейін төмендетіледі. Бізге жалпы, бір шаршы метрінің құны 350 доллар сомасынан аспайтын үйлер салу қажет. Егер құрылысшылар бағаны көтеретін болса, онда олар бұдан былай несие және тапсырыс алмайтын болады. Ал аймақтарда тұрғын жай бағасы тіпті бұл көрсеткіштен де төмен болуы тиіс.

Есептеулер көрсетіп отырғандай, тұрғын үй туралы жаңа саясат жүзеге асқан жағдайда 200 мың отбасы (ал бұл миллионға жуық адам) ипотеканы және тұрғын үй құрылысы жинақтаушы жүйесін пайдалана алады. Бұл үшін 2007 жылдың аяғына дейін 12 миллион шаршы метр тұрғын жай іске қосылуы тиіс, яғни, жыл сайын тұрғын үй көлемін енгізуді бүгінгі деңгеймен салыстырғанда орташа есеппен екі есеге ұлғайту қажет болады.

Есептеулер көрсетіп отырғанындай, жаңа тұрғын үй саясатын жүзеге асыру үшін 2005-2007 жылдар аралығында барлық қаражат көздері бойынша тұрғын үй құрылысына 300 миллиард теңге, оның ішінде, басым бөлігі қайтарылуға жататын негізде 150 миллиард теңге мемлекет есебінен бөлу, сондай-ақ, Қазақстан ипотекалық компаниясы және "Тұрғынүйқұрылыс-жинақтаушыбанкi" қаржыландыру мақсатында инвестиция салуы қажет.

Құрылысты арзандату мақсатында тұрғын үй инфрақұрылымын қаржыландыруды өз мойнына жергілікті билік алуы тиіс.

Құрылыс үшін тендер арқылы жер сатуды міндетті шараға айналдыру қажет.

Алға қойылған міндет Үкімет пен әкімдер мүмкіндіктерінің шегінен шығып жатуы да мүмкін, бірақ, ол таяу үш жылда орындалуы шарт. 2008 жылға қарай біз барлық халықтың орташа табын тұрғын үй құрылысына жұмылдыруға орнықты тұғыр қалыптастыруымыз керек.

Үкімет бір ай мерзімде тұрғын үй құрылысын дамытудың Мемлекеттік бағдарламасын бекітуге енгізуі тиіс, сондай-ақ, осы жылы әкімдермен бірлесе отырып барлық қажетті дайындық жұмыстарын қолға алғандары жөн.

Жұмыс барысын тиісті дәрежеде бақылап отыру мақсатында мен еліміздің Премьер-Министрі жетекшілік жасайтын тиісті Мемлекеттік комиссия құратын боламын.

Оған және әкімдіктерге республика бойынша кең көлемдегі түсінік жұмыстарын жүргізу міндеттеледі.

Тұрғын үй құрылысын дамыту бағдарламаларын жүзеге асыру нәтижесінде ЖІӨ-нің болжамды қосымша өсімі еліміз бойынша екі пайыз шамасын құрайтын болады.

Жаңадан 45 мың жұмыс орны ашылады, сондай-ақ, үш жыл ішінде 80 миллиард теңге шамасында қосымша салық алынатын болады.

Біз еліміздің Индустриялық бағдарламасының бір бөлігі болып табылатын, үлкен мультипликативтік тиімділік беретін ауқымды және жауапты жұмысты қолға аламыз.

Жартылай ұмыт бола бастаған құрылыс отрядтарын еске алып, каникул кезінде біздің студенттерімізді құрылысқа кеңінен тарту керек.

Отандық және шетелдік құрылысшылар мен құрылыс индустриясының жұмысшылары алдында олар қазірдің өзінде дайындықты бастаулары тиіс жұмыстардың үлкен майданы ашылмақ. Тапсырыстарды кімдер жақсы жағдай ұсынса, тек солар алады.

Ең бастысы - тұрғын үй рыногын адамдар үшін мүмкіндігінше қол жетерлік ету, тұрғын үй құны мен халықтың табысы арасындағы сәйкессіздікті қысқарту. Одан әрі рыноктың өзі-ақ осы өлшемдер негізінде реттелетін болады.

Тұрғын үй құрылысымен қатар оны пайдаланудың жаңаша ұстындары талап етіледі. Тіпті бұл жерде де мемлекеттің оған араласуы шектеулі болуы тиіс.

Біз жекеменшіктік пәтерлердің кооперативтік институттарын жетілдірудің, толық жөндеу жұмыстарын қаржыландыратын қаражаттық жинақтаудың, құрылысты мемлекеттік бақылауға алу және пайдалануға берудің жүйесін ойластыруымыз керек.

Тұрғын үй қатынастарын, оңтайландыру және соған сәйкес тұрғын үй заңнамасы қажет.

Үкімет тиісті Бағдарламаны тезірек қабылдауы тиіс.

Шындықтан жалтармайық. Әзірше қазақстандықтардың бәрі бірдей жаңа тұрғын жайға ұмтыла алмайды.

Бірақ, сеніңіздер, жұмыс істейтін әрбір адам пәтер немесе үй алатын жағдайға жететін уақыт та келеді.

2.2. Денсаулық сақтау

Алға қойылған міндеттерге сәйкес денсаулық сақтау ісінде байыпты да жүйелі өзгерістер талап етіледі.

Ең алдымен, осы саладағы реформалар тұжырымдамасын айқын ұғыну қажет.

Осы жылдарда біз басқару мен қаржыландырудың кеңестік, корпоративтік-мемлекеттік жүйесінен бас тарттық, бірақ батыстың денсаулық сақтау ісіне тән жекеше - сақтандыру жүйесіне жете алмадық.

Осылай болғаны да жөн шығар, өйткені түрлі елдерде барған сайын қолданылып жүрген жүйенің кемшіліктері көптеп бой көрсетуде.

Неге онда біз бұл бағытпен жүруіміз керек? Денсаулық сақтауды шектен тыс коммерцияға айналдыру дәрігердің ниетін бұзатынын өз тәжірибеміз көрсетіп отыр: оған адамның дені сау болғанынан гөрі жиі-жиі ауырғаны пайдалырақ бола түседі.

Сондықтан да елімізде мемлекет пен адамның адам денсаулығы үшін ынтымақты, бірлескен жауапкершілігі болуға тиіс.

Мемлекет кепілдік берілген, адам үшін тегін, шекті стандарттар бойынша медициналық қызмет көрсетуді қамтамасыз етілуге тиіс.

Осыдан тыс нәрсенің барлығы адамның өз еңбек-ақысының немесе ерікті медициналық сақтандырудың есебінен қамтамасыз етілуі қажет.

Мемлекеттік медицина жекешеден кеңістік тұрғысында бөлінуі керек: заң мемлекеттік медициналық мекемелерде қандай да бір жекеше кабинеттерді ашуға тыйым салуға тиіс.

Салада:

- басқару жүйесін;
- денсаулық сақтау ісін қаржыландыруды, қаржы ресурстарын пайдаланудың тиімділігі мен сатып алуды міндетті түрде орталықсыздандыруды;
- медициналық көмек беруді ұйымдастыру жүйесін;
- денсаулық сақтау жүйесінің нормативтік базасын;
- статистиканы, саланы ақпараттандыруды, есептілікті оңтайландыруды жетілдіруге қатысты байыпты өзгерістер жүргізу қажет.

Келесі жылдан бастап шешуге кірісу қажет бірінші кезектегі міндеттер ретінде мыналарды айқындар едім.

Бірінші. Негізгі екпінді бастапқы медициналық-санитарлық көмекке, стационарда емдеуден амбулаториялық емдеуге көшіру, жатын-орындарға иек артудан арылу керек.

2005-2007 жылдар барысында бастапқы медициналық-санитарлық көмекке жұмсалатын қаражат көлемін едәуір ұлғайту қажет.

Екінші. Денсаулық сақтау ісінің халықаралық стандарттарына, емдеу мен медициналық қызмет көрсетудің жаңа технологиялары мен қазіргі заманғы әдістеріне жүйелі түрде көшуді бастау керек.

Үшінші. Ана мен баланың денсаулығын бекемдеу. Үкіметке Астанада Ана мен баланың республикалық орталығының құрылысын қамтамасыз етуді тапсырамын, ол халықаралық стандарттарға сай әрі денсаулық сақтау жүйесінде жаңа сапа эталоны болуға тиіс. Барлық аймақтар осы стандарттарды ұстанып, ана мен балаға байыпты көңіл бөлінуі керек.

Төртінші. Тәуелсіз медициналық сараптама жүйесін құру қажет, ол уәкілетті органның тәуелсіз сарапшыларын тарта отырып бақылау тексерулерін жүргізу принциптеріне негізделеді.

Бесінші. 2005 жылдан бастап денсаулық сақтау жүйесінің, ресурстарды басқару және саланы қаржыландыру менеджерлерін даярлауды бастау қажет.

Дәрігерлер мен медициналық қызметкерлерді даярлау мен қайта даярлау жүйесінде де маңызды өзгерістер қажет.

Алтыншы. Өкпе ауруының, сусамырдың (диабет), демікпенің, жүрек-қантамырлары және басқа да әлеуметтік мәні бар аурулардың алдын алуға, оларды анықтауға және емдеуге баса назар аудару керек.

Жетінші. Үкімет пен әкімдер жаңа ауруханалар мен медициналық мекемелердің құрылысын қамтамасыз етуге, сондай-ақ жұмыс істеп тұрғандарына күрделі жөндеу жүргізуге тиіс.

2005-2007 жылдары 90 денсаулық сақтау объектісі салынуы және 450-і жөнделуі керек. Бұл ретте өкпе ауруын емдеудегі және әйел босандыруға деген күллі мұқтаждықтар толығымен қамтамасыз етілуі тиіс.

Аталған және басқа да проблемаларды кешенді шешу мақсатында Үкіметке бір ай мерзімде Денсаулық сақтауды реформалау мен дамытудың мемлекеттік бағдарламасын әзірлеуді тапсырамын.

2.3. Білім беру

Ұлттың бәсекелестік қабілеті бірінші кезекте оның білімділік деңгейімен айқындалады.

Әлемдік білім кеңістігіне толығымен кірігу білім беру жүйесін халықаралық деңгейге көтеруді талап ететіні сөзсіз. Бұл үшін оқушыларды жоғары сатыда бейінді оқытуды көздейтін он екі жылдық білім беруге көшу қажет.

Мектепке дейінгі даярлық бірінші сыныпқа сәйкес келетін болады. Балаларымыз он жыл оқудан кейін не жоғары оқу орнына түсуге дайындалуға, не тиісті кәсіптік-техникалық білім алып, өз бетінше еңбек жолына түсу жөнінде шешім қабылдауға тиіс. Мектептің соңғы жылындағы оқу қазіргі жүйедегі ЖОО-ның бірінші курсына сәйкес келеді. Сол себепті жоғары білімнің өзі негізінен төрт жылдық болады.

Осылайша, біз жаңа он екі жылдық жүйеге өтеміз, сонымен қатар осы реформаға жұмсалатын шығындарды қысқартамыз.

Әрине, бұл бірнеше жылға созылатын дайындықты талап етеді.

Сондықтан бұл уақыт аралығында артта қалған учаскелерді алға тартып, білім беру жүйесінің материалдық-техникалық базасын елеулі түрде нығайту қажет.

Біріншіден, бала бақшалар жүйесін қалпына келтіруге және толыққанды мектепке дейінгі білім беруді қалыптастыруға кірісу қажет. Әзірше, мұндай мүмкіндік бар жерде мектепке дейінгі білім беруді мектептер аясында дамыту қажет.

Екіншіден, реформалаудың нәтижелерінің бірі жаңа сатыдағы педагогтың өмірге келуі болуға тиіс.

Үкіметке 2005-2006 оқу жылынан бастап педагог кадрларды даярлауға мемлекеттік білім беру тапсырысын бес мың бірлікке ұлғайтуды тапсырамын.

Көптілді білімі бар педагогтар үшін қызмет орындарына ерекше назар аудару қажет

Мұғалімдердің біліктілігін неғұрлым сапалы деңгейге көтеру, білім беру жүйесінің қызметкерлерін қайта даярлау жөніндегі республикалық және аймақтық институттардың материалдық-техникалық базасын нығайту қажет.

Мұғалімдер мен балалардың жайлы мектептерде оқып, жұмыс істеп, оқу жабдықтарының, кабинеттердің, спорт алаңдарының тапшылығын сезінбегені өте маңызды. Қазақстандағы мектеп уақыт өте келе үздік әлемдік стандарттар деңгейіне көтерілуге тиіс.

Келешекте мұғалім мамандығы ең беделді әрі жоғары ақы төленетін мамандықтардың бірі болуы керек. Әрине мұғалімнің өзі де уақыт талабына сәйкес болуы міндетті.

Өткен жылы 63 мектеп салынды, үстіміздегі жылы 70-тен аса жаңа мектеп салынып, 500-ден астамына жөндеу жүргізілетін болады. Мұның өзі күні кешегі кеңестік тарихымыздың "ең жақсы жылдарында" да жасалған жоқ.

Сонымен бірге, ең төменгі бағам бойынша бізге тағы да 1900-ден астам мектепті жөндеуден өткізуіміз және салуымыз қажет. Мұны алдағы үш жылда жасау керек.

Соңғы 15-20 жыл ішінде пән кабинеттері іс жүзінде жаңартылған жоқ. Бұл проблемаларды 2005-2008 жылдар ішінде шешу керек. Бұл - маңыздылығы жағынан **үшінші** міндет.

Облыстардың, Астана және Алматы қалаларының - әкімдеріне мектептердің материалдық-техникалық базасын нығайтуға бағытталған аймақтық бағдарламалар қабылдауды тапсырамын.

Әкімдер (бұл міндеттің маңыздылығын атап көрсеткім келеді) 2005 жылдың өзінде-ақ мектептердің кемінде 70 пайызының интернетке қосылуын қамтамасыз етуі қажет. Үкімет, әкімдер мектептерге телефон орнату міндетін жедел түрде шешуге тиіс.

Төртіншіден, даму мүмкіндіктері шектеулі балалар байыпты назар аударуды талап етеді. Үкіметке әкімдермен бірлесіп балалардың осы санаты үшін мектеп-интернаттар желісін дамыту мәселесін пысықтауды тапсырамын.

Бесіншіден, оқушылардың білім сапасын көтеру үшін олардың оқудағы жетістіктеріне тәуелсіз сыртқы бағалауды енгізу керек.

Үкімет үстіміздегі жылдың өзінде-ақ республикада мектеп түлектерін бірыңғай ұлттық тестілеу, сондай-ақ жоғары оқу орындарының студенттерін кезеңдік аттестациядан өткізу нысанында тәуелсіз сыртқы бақылауды енгізуді аяқтауға тиіс. Осы маңызды істі институционалдық тұрғыда қолдау үшін Білім сапасын бағалау ұлттық орталығын құруды тапсырамын.

Алтыншыдан, оқулықтардың сапасына да реніштер аз емес. Үкімет оларға түгендеу және сапалы сараптама жүргізуге, ал кейіннен ахуалды түзету жөнінде шаралар қолдануға тиіс.

Жегіншіден, біз техникалық және кәсіптік білімнің рөлін жаңаша сезінуге тиіспіз.

Үкімет, барлық деңгейдегі әкімдер осындай түлектер қажет жекеше секторды басымдықпен тарта отырып, жастарға кәсіптік техникалық білім беретін оқу орындары желісін дамытуға бағытталған пәрменді шараларды қолдануға тиіс.

Сегізіншіден, отандық жоғары оқу орындарының, сондай-ақ шетелдік жоғары оқу орындарының филиалдары желісі бұрынғыша шамадан тыс көп күйде қалып отыр. Олар беретін білім көңілдегіден көп төмен жатыр.

Оларды қысқарту керек, соның ішінде материалдық-техникалық базасына және ғылыми-педагог қызметкерлеріне қойылатын талаптарды қатайту арқылы да.

Тоғызыншыдан, ректорларын Президент тағайындайтын елдің таңдаулы жоғары оқу орындарының шағын тобын біз таяу арада айқындаймыз, ал мемлекет оларды дамытуға белсенді түрде қатысатын болады.

Бұл жоғары оқу орындары мамандар даярлаудың, соның ішінде мемлекеттік қызмет үшін де мамандар даярлаудың эталонына айналуға тиіс.

Соңғысы. Елімізге болашаққа құлаш сермейтін Білім берудің жаңа мемлекеттік бағдарламасы керек.

Үкімет таңдаулы отандық және шетелдік сарапшыларды тарта отырып, оны әзірлеуге кірісуге тиіс.

2.4. Әлеуметтік қамту

Әлеуметтік мәселелер мемлекет үшін басымдықтар қатарында болып келді және болып қала да береді. 2005 жылдан бастап "Міндетті әлеуметтік сақтандыру туралы" Заң қолданысқа енгізілуі тиіс.

Келесі жылдан бастап зейнетақының ең төмен мөлшерін 6200 теңге етіп белгілей отырып, зейнетақы мөлшерін инфляция деңгейінен ілгері оза индексациялау қажет. Зейнетақының орташа көлемі жоғарылатудан кейін 9252 теңгені құрайтын болады.

Зейнетақымен қамтуға 2005 жылы қосымша 10,5 миллиард теңге бөлінеді.

Жоғарыда айтқанымдай, мемлекеттің қастерлі борышы жұмыс істеу немесе табыс табудың бірдей жағдайына ие болу мүмкіндігі шектеулі адамдарға деген қамқорлығы болып табылады.

Бұл азаматтарға көмектесу - біздің қоғамымыздың ізгілену мен кемелдену дәрежесінің көрінісі, сіздер мен біздің борышымыз. Осынау борышымызды атқаратын мезгіл мен мүмкіндік туды.

Келесі жылдан бастап бұл мақсатқа 15,8 миллиард теңге жұмсай отырып, мүгедектігіне және асыраушысынан айырылуына байланысты мемлекеттік әлеуметтік

жәрдемақыларды едәуір көбейту қажет. Бұл негізінен 680 мыңнан астам адамды қамтиды.

Мынадай жәрдемақылар:

47 мың бірінші топтағы мүгедектерге - 3 айлық есептік көрсеткішке (2757 теңгеге) (АЕК - 919 теңге);

193 мыңнан астам екінші топтағы мүгедектерге - 2,5 айлық есептік көрсеткішке ұлғайтылады (2297 теңгеге);

125 мыңдай дерлік үшінші топтағы мүгедектер 2 айлық есептік көрсеткішке ұлғайтылған жәрдемақы алады (1838 теңгеге);

50 мыңнан астам 16 жасқа дейінгі мүгедектер 3 айлық есептік көрсеткішке ұлғайтылады (2757 теңгеге);

асыраушысынан айрылған 262 мың отбасы бір айлық есептік көрсеткішке ұлғайтылатын жәрдемақылар алады.

Нәтижесінде 2005 жылы, 415 мыңнан астам мүгедектер үшін мемлекеттік жәрдемақының орташа мөлшері 6700 теңгеге дейін немесе 50 пайызға жоғарылайды.

Асыраушысынан айрылуына байланысты мемлекеттік жәрдемақының орташа көлемі 20 пайызға, 6500 теңгеге дейін өседі.

Бірақ бұл ұлғайтулар бұған дейін жәрдемақының ең жоғары мөлшерін алып жүрген мүгедектердің бәріне бірдей қатысты емес. Олар үшін бағаның өсуін ескере отырып индексациялау жүзеге асырылатын болады.

Сіздер бен біздің әкелеріміз және аталарымыз алдындағы парызымыздың тағы бір мәселесі бар, бұл біздің тарихи зердеміздің мәселесі.

Келер жылы біз Ұлы Отан соғысындағы Жеңістің 60 жылдығын атап өтеміз, біздің қадірменді ардагерлерімізге құрмет көрсететін боламыз.

Осы атаулы датаға байланысты Үкіметке 2005 жылы соғыс мүгедектері мен соғысқа қатысушыларға берілетін арнайы мемлекеттік жәрдемақының мөлшерін 15 айлық есептік көрсеткішке дейін өсіруді және ардагерлерге 30 мың теңге көлемінде біржолғы материалдық жәрдем көрсетуді тапсырамын.

Бұл іс-шараларға 6,5 миллиард теңге бөлу қажет.

Тұтастай алғанда, әлеуметтік қамсыздандыруға 2004 жылы 2,5 миллионнан астам адам қамтыла отырып, республикалық бюджет есебінен 217,2 миллиард теңге бөлінді, ал 2005 жылы бұл мақсаттарға арналған шығыстарды көбейту шамамен 33 миллиард теңгені құрайтын болады.

Тұрмысы төмен азаматтарды әлеуметтік қолдау жөніндегі өзге де шаралармен қатар 2005 жылдың соңына қарай 2003 жылдың басымен салыстырғанда күнкөрісі кедейшілік деңгейінен төмен азаматтар саны екі еседен астамға азаюы тиіс.

Біз сондай-ақ елімізге халықтың одан әрі көп келуін ынталандыруға тиіспіз, сондықтан оралмандар иммиграциясының квотасын 2005 жылы 15 мың отбасына дейін

көбейту керек. Олардың қайта қоныстануы мен тұрғын үй алуы үшін 9,8 миллиард 800 миллион теңге бөлу көзделіп отыр.

Біз еңбек қатынастарын реттеу жөніндегі заңнаманы жетілдіре береміз, Еңбек кодексінде заңдастырылған еңбекпен қамтылуды ынталандыруды көздейміз, еңбекпен қамтудың қазіргі заманғы үлгісін қалыптастырамыз.

Адам дамуының басым міндеттерін шешудің маңызы аса зор.

Сондықтан облыстарды дамытудың барлық бюджеттері тек қана білім беру, денсаулық сақтау, сумен қамтамасыз ету жүйелерін дамыту мақсаттары мен тұрғын үй құрылысы инфрақұрылымына пайдаланылуы тиіс.

2005 жылы ауылдық жерде білім беру, денсаулық сақтау және сумен қамтамасыз ету нысандарын салуға мемлекеттік бюджетте 15 миллиард теңге, ал облыс орталығы мен қалалардағы ерекше маңызды объектілер үшін 5 миллиард теңге қарастыру қажет.

* * *

Әлеуметтік сала мен адам ресурстарын дамыту Қазақстан үшін шешуші ұзақ мерзімді басымдық болып табылады.

Мен жариялаған міндеттер бірінші кезекті болып табылады, бірақ әлдеқайда соңғылар емес.

Менің тапсырмам бойынша реформалардың әлеуметтік бағытталуын күшейту және жаңа әлеуметтік саясат қалыптастыру жөніндегі жұмыс жүргізіліп жатыр.

Ол келесі жылы жария етіледі.

3. Мемлекеттің бәсекелестік қабілеті

Мемлекеттің бәсекелестік қабілеті елдің халықаралық аренадағы рөлі мен беделінің артуынан, мемлекеттің өз азаматтарының өзекті проблемаларын шешу қабілетінен, мемлекет ұсынатын қызметтер сапасының артуынан көрінеді.

3.1. Мемлекеттік құрылыс

Бұл мәселелерді шешу, өз кезегінде, көп жағдайда мемлекеттік қызметшілердің саны мен сапасына, мемлекеттік басқару жүйесінің тиімділігіне байланысты.

Соңғы кезде орталықта да, жергілікті жерлерде де биліктің барлық түрлерінің мемлекеттік органдардың санын көбейту әрекеттері жандана түскенін айтуға тиіспін.

Бұған жол беруге болмайды.

Әрине, өмір бір орнында тұрмайды, қажет жерінде өзгерістер керек. Алайда Үкімет мемлекеттік аппараттың жалпы санының өсуіне жол бермеудің қатаң саяси ұстанымын басшылыққа алуы тиіс.

Бұған Президент жариялаған мемлекеттік саясат талап ететін жерде ғана рұқсат берілуі мүмкін.

Біз жинақы кәсіби Үкімет қалыптастыруда көп нәрсеге қол жеткіздік. Басы артық қызметтер мен буындарды қысқарту, басқару процесін орталықсыздандыру арқылы, атқарушы билік құрылымын одан әрі де жетілдіре түсу керек.

Сонымен бірге министрліктер мен ведомстволардың өздеріне тапсырылған қызметтерді орындаудағы рөлі мен жауапкершілігін күшейту қажет.

Мұнымен қатар, "электрондық үкімет" қалыптастыруға іс жүзінде кірісу керек. Бұл құрамы жағынан шағын, өз қызметінде мөлдір іс-қимылды Үкімет болмақ. Ол халық пен шенеуніктер арасындағы тоқайласуды азайтуға мүмкіндік береді, қызмет көрсету сапасын арттырып, мерзімін қысқартады. Мұның өзі жаңа әкімшілік реформаға және мемлекеттік аппаратты қысқартуға әкеледі.

Мұндай жұмысты іске асыру үшін компьютерлік сауатсыздықты жоюдың және халықтың интернетке қол жетімділігін қамтамасыз етудің көлемді бағдарламасы қажет.

Мұны Үкіметке тапсырамын, кезінде өткен ғасырдың отызыншы жылдарында сауатсыздықпен күрес жүргізілгендей, компьютерлік сауаттану жөніндегі ауқымды іске біздің азаматтарды, әсіресе жастарды шақырамын.

Мемлекеттік қызметте, мемлекеттік қызметшілерді даярлау мен қайта даярлау жүйесінде, мемлекеттік басқару деңгейін және мемлекет ұсынатын қызмет сапасын арттыру мақсатында елеулі өзгерістер қажет болады.

Мемлекеттік қызмет академиясының қызметі түбегейлі қайта құрылуға, оның материалдық базасы нығайтылуы және қаржымен қамтамасыз етілуге тиіс.

Саяси қызметші лауазымына қабылдау кезінде академияда оқығаны ескерілуге тиіс.

Академияның жанынан зерттеу орталықтары жүйесін ашып, оларда жұмыс істеу үшін таңдаулы профессор-оқытушы кадрларын тарту қажет.

Академия бітірушілерінің санын және оны қаржыландыруды едәуір ұлғайту керек.

Биылғы жылдан бастап біз мемлекеттік қызметшілердің еңбекақысын 50 пайызға өсірдік, мемлекеттік қызметшілерді әлеуметтік қорғауды арттыру жөніндегі жұмысты одан әрі де жалғастырамыз.

Бірақ еңбекақының өсуімен бірге мемлекеттік қызметшілердің өздеріне де: олардың кәсібилігіне, патриоттығына, тәртібіне, моральдық және адамгершілік келбетіне деген талап та күшейе түсетін болады.

Сыбайлас жемқорлық қылмыстары қатаң қудалануға тиіс: бұл үшін қажетті заңдар қолда бар.

Мемлекеттік қызметке жаңа қызметкерлерді қабылдау кезінде компьютерді, интернетті қолдана білу дағдысы міндетті талап болуға тиіс және мүмкіндігінше ағылшын тілін білуі жөн, ал болашақта бұл талап та міндеттілікке айналады.

Біліктілік талаптарын қатайту және аттестациялық комиссияларының жұмысын барынша принципті ету қажет болады.

3.2. Ішкі саясат

Өткен және ағымдағы жылы қоғамымызды менің өткен жылғы жолдауымда белгіленген бес бағыт шеңберінде одан әрі демократияландыру жөніндегі жұмысты жалғастыратын боламыз.

Олар күшінде қалады және оларға қосымша мынадай сәттерге назар аудару қажет.

Біз үш принципті элементке: азаматтық қоғам институттарын дамытуға, орталықсыздандыруға, тұрақты саяси-партиялық жүйе құруға ден қоюға тиіспіз. Тұрақтылықты, демократияны және азаматтардың құқықтарын қорғауды нығайту жөнінде қадамдар жасау қажет.

Біріншіден, жаңа сайлау тетіктерін енгізу, саяси процестің әрбір субъектісінің рөлі мен орнын нақтылау мәселелерін пысықтағанымыз жөн.

Біз партиялар мен қоғамдық бірлестіктердің қызметін реттейтін заң нормаларын жетілдіре отырып, партиялық-саяси жүйемізді одан әрі дамытатын боламыз.

Қазір қоғамда бұқаралық ақпарат құралдары туралы және сайлау туралы жаңа заңдар қызу талқылануда. Олардың атына сын ескертпелер де айтылып жатыр.

Естеріңізге сала кетейін, партия мүшелерінің саны 50 мыңнан кем болмауы керек деген тұрғыда заңнамалық түзетулер қабылдағанымызда, мұны еңсерілмейтін кедергі деп атаған болатын-ды.

Бірақ қазіргі сәтке бұл деңгейді оңай еңсерген тоғыз партия тіркеліп үлгерді, енді әлгі түзетудің демократиялылығына ешкім де күмәнданбайды. Қазіргі БАҚ туралы және сайлау туралы заңдар да сондай болады.

Жаңа сайлау заңнамасының нормалары барлық деңгейдегі сайлау комиссиялары қызметіндегі кәсібилік пен мөлдірлік деңгейін көтеруге бағытталған.

Парламенттегі, жергілікті сайлау органдарындағы партиялық фракциялардың өкілеттіктерін заңнамалық айқындау туралы да ойлану қажет.

Партиялар мен үкіметтік емес ұйымдар қызметін отандық заңды және жеке тұлғалар тарапынан қаржыландыру мәселелері жөнінде құқықтық шешімдер әзірлеп, қабылдау талап етіледі. Үкіметтік емес секторды қолдау сапалы жаңа ауқымға көтерілуге тиіс.

Сайлау блоктарының қызметін құқықтық реттеу туралы мәселе де өзекті болып табылады.

Екіншіден, қоғамды одан әрі демократияландыру жөніндегі тұрақты жұмыс істейтін кеңестің әлеуеті әлі де болса кең тынысты пайдаланылған жоқ.

Кеңестің тек қана билік үшін ұсынымдар берілетін "дөңгелек үстел" ғана болып қалмауы маңызды.

Тұрақты жұмыс істейтін кеңесте қабылданған шешімдер партиялардың күш-жігерімен Парламенттегі өз өкілдері арқылы, ал үкіметтік емес ұйымдар нақты әлеуметтік маңызды жобаларға қатысу арқылы іске асырылуға тиіс.

Үшіншіден, осы жылдың күзінде партиялар үшін саяси кемелділік емтиханы болып табылатын Парламент Мәжілісіне сайлау өтеді.

Біздің ортақ парызымыз - сайлауды заңға қатаң сәйкес түрде өткізуді қамтамасыз ету.

3.3. Сыртқы саясат және қауіпсіздік

Біздің заманымыздың ерекшелігі терроризмге қарсы белсенді күрес болып отыр. Ресей мен Испаниядағы соңғы оқиғалар баршаны дүр сілкіндіріп, терроршылардың айуандық әрекеттерінен қорғалған, сірә, бірде бір мемлекеттің жоқтығы туралы ойлануға мәжбүр етті. Ешбір кінәсіз бейбіт азаматтар қаза табуда.

Атап айтқанда, халықаралық терроризмге, діни экстремизмге, есірткі тасымалы мен басқа да қазіргі заман сыны мен адамзатқа қауіп төндіретін қатерлерге қарсы күресте біз үшін бірлік және халықаралық күш-жігерді шоғырландырудың қаншалықты маңызды екендігі міне осыдан белгілі.

Бүгінгі таңда Қазақстан барлық көрші мемлекеттермен тұрақты, болжамды қарым-қатынас жасап отыр.

Тиімді халықаралық ынтымақтастықтың берік жүйесі жасалды.

Біз Шығыс және Батыс елдерімен өзара пайдалы екі жақты қатынастарды дамытуға бейілміз.

Қазақстанның сыртқы саясаты елдің тез арада экономикалық дамуына, оның әлемдегі маңызын көтеруге жәрдемдесуге бағдарлануға тиіс.

Қазақстан өзін ықпалдасу мен көп қырлы ынтымақтастықты табанды жақтаушы ретінде көрсетті.

Осыған байланысты Біртұтас экономикалық кеңістік, ЕурАзЭҚ, Шанхай ынтымақтастық ұйымы және Орта Азиялық ынтымақтастық шеңберіндегі жұмысты жалғастырған абзал.

Ресей - Қазақстан үшін аса маңызды ел. Біз ортақ геосаяси жағдайдамыз, ұшырасатын проблемаларымыз да ортақ.

Біздің әлемдегі көптеген процестерге көзқарастарымыз ұқсас, оларды іске асыру керек. Қол жеткізілген экономикалық ықпалдасу мен сенімнің биік деңгейі одан әрі жалғасын табуы қажет.

Қазақстан АҚШ-пен өзара қатынастардың қол жеткізілген деңгейін жоғары бағалайды.

Біз Америкамен арадағы белсенді ынтымақтастықтың дамуымыздың сыртқы жағдайларын қамтамасыз ету жөніндегі маңызын жақсы түсінеміз. Америкалық компаниялардың Қазақстанға инвестиция салуы ынтымақтастықтың маңызды факторы болып табылады.

25 миллиард доллар тікелей шетелдік инвестициялардың шамамен 7,5 миллиарды АҚШ-тың үлесіне тиесілі. Біз екі елдің мүдделерін есепке ала отырып, бұдан әрі де неғұрлым кең ауқымды ынтымақтастыққа үміт артамыз.

Көршіміз Қытаймен тұрақты және достық өзара қатынастарымыз маңызды. Бұл біздің екі жақтың мүддесін білдіретін барлық мәселелер бойынша тұрақты үндесу жүргізіп отырған сенімді серіктесіміз. Бізге өзара сауда-саттық көлемін өсіру үшін жұмыс істеу қажет. Бұған біз қол жеткізген биік өзара түсіністік деңгейі жәрдемдесетін болады.

Маңызы бұдан кем емес тағы бір басымдық - Орталық Азия елдері. Экономиканың, тиісінше елдер мен халықтардың өздерінің де жуықтай түсуі жөнінде көршілерімізбен белсенді жұмыс жүргізу керек.

Біз сол сияқты Қазақстан шекарасының оңтүстік шептеріндегі тұрақтылықты қамтамасыз етудің маңыздылығын түсінуге негізделеміз.

Еуропалық Одақ біздің ірі сауда-экономикалық серіктесіміз болып табылады және бұл жерде Қазақстан мүдделерін ілгерілету мен қамтамасыз ету тұрғысында белсенді жұмыс жүргізу керек.

Біздің Түркиямен, күллі мұсылман әлемімен жақын қатынастарымыз да тұрақты назарда болуға тиіс.

Жоспарларымыздың іске асырылуы, әлбетте, Қазақстанның қауіпсіздігін қамтамасыз ету мәселесіне басым назар аударуға көңіл бөлуді талап етеді.

Жаңа уақыт сыны мен қауіп-қатерлерге қарсы күресте ТМД елдерінің күш-жігерін шоғырландыру жөніндегі бастаманы іс жүзінде жүзеге асыруға жұмылу қажет.

Азиядағы өзара ықпалдастық және сенім шаралары жөніндегі кеңес мақсатын одан әрі іске асыру жөніндегі тынымсыз жұмысты жалғастыру аса маңызды.

Ұжымдық қауіпсіздік шарты ұйымындағы қызметті қалыптасып отырған ақиқатқа мейлінше бейімдеген жөн.

Қарулы Күштерді реформалауды жалғастыру қажет.

Тиісті мемлекеттік органдардың алдында тұрған негізгі міндеттер армияны кәсібилендіру және оның материалдық-техникалық базасын жақсарту болып табылады.

Біз жасақтау, әскери қызметшілердің мансабын жоспарлау, резерв жасау жүйесін жетілдіру мәселесіне назар аударуымыз керек. Жұмыстың маңызды бағыты елдің әскери жоғары оқу орындарында және университеттердің әскери кафедраларында офицерлік құрамды даярлау болуға тиіс.

Армияның материалдық-техникалық базасын жақсарту үшін қару-жарақтар мен әскери техника санын оңтайландыру жөнінде шаралар қолдану қажет.

* * *

Осы Жолдауда белгіленген міндеттерді іске асыру мақсатында Үкімет пен әкімдер 2005 жылғы бюджетте қажетті қаржыландыруды көздеуге, сол сияқты ағымдағы

бюджетті нақтылау жөнінде қажетті ұсыныстар енгізуге тиіс. Парламенттің тиісті заңдар қабылдауы керек.

* * *

Қымбатты отандастар!

Біз алдымызға келешекке бағытталған күрделі де, бір қарағанда, орындалуы қиын міндеттер қойып отырмыз.

Сонымен қатар, осыдан он бес жыл бұрын Қазақстанның шеткері жатқан одақтас республикадан елеулі қаржылық және зияткерлік ресурсы бар тәуелсіз мемлекетке айналарына ешкім сенбегенін естеріңізге сала кетейін.

Он жыл бұрын Қазақстанның 50 млн. тоннадан астам мұнай өндіретініне (яғни екі еседен астам өсіммен), елордасын Алматыдан Астанаға көшіріп, өз жасанды жер серігін ұшыратынына сенген адам кемде-кем болатын.

Бес жыл бұрын ұлттық қор мен Даму банкін құру қажеттілігі туралы ешкім тыңдағысы да келмеп еді.

Жоспардан өмірдің өзі батыл екенін тәжірибеміз көрсетіп отыр.

Француз ойшылы Люк де Вовенарг айтқандай, "қолынан ұлы іс келмейтіндер ұлы бастамаларға да қырын қарайды".

Біз Қазақстанның батыл бастамаларға дайын екенін, ал қазақстандықтардың оларды іске асыра алатынын дәлелдедік.

Енді соны тағы бір рет паш етейік!

Ендеше біз уақыттан қалыспай қадам баса алатынымызды көрсетейік. Иә, біз кезінде былайғы дүниеден көп кейіндеп қалдық. Ендігі жерде біздің тізімнің соңында қалғымыз келмейді. Алға кеткен әлемдік өркениет көшінің шаңын жұтқымыз келмейді. Ал бұл үшін бәріміз өз күш-қуатымызды, халқымыздың бойындағы барлық парасат пен зият күшін бір жұдырыққа жұмылдырып, оның күллі әлеуетін барынша пайдалануымыз қажет. Мен Қазақстанда жоғары жетістіктерге жетуге қабілет - қарымы қаптал жететін ғалымдардың дүниеге келеріне сенімдімін. Мен орта бизнестің нығайып, жаңа жұмыс орындарын құрарына, сөйтіп бүкіл еліміз бен бүкіл халқымыздың игілігіне қызмет етеріне сенімдімін.

Біздің Қазақстанымыздың байлығы молайып, өркендей береді. Біз еліміздің ұзақ мерзімдік стратегиясында өзіміз белгілегендей тынбай алға баса беретін боламыз!